

nem góbéskodnak, a mosoly is alig jelenik meg a szájuk szögletében. Mert mások örömeért élnek s küzdenek. Hogy *vannak*, azt Beke György mellett Gálfalvi Györgytől tudjuk leghitelesebben. Amott nyugodtabb, magabiztosabb talán a stílus, itt magasabb hőfokon ég a szenvedély. Mégsem intenénk az íróit hűvösebb fogalmazásra, indulatainak lassítására. Konok hősei elvárják, hogy benne is fennen lobogjon a láng. Ha kívánhatunk valamit, az csak újabb és újabb „megszállottak” megismerése lehet. Hozzon hírt az író mennél több László Józsefről, Fodor Dénesről, Szurkos Istvánról, akik az „emberarcú realitás” megteremtésén fáradoznak — emberarcú szocializmust akarnak építeni. (*Kriterion*, 1974.)

ANNUS JÓZSEF

Péter László: Szeged irodalmi emlékhelyei

Irodalmi útikönyv, séták a városban: Péter László új könyvének „fülén” e műfaji megjelölés olvasható. Azt hiszem mégis, a *Szeged irodalmi emlékhelyei* sokkal több ennél. Anyaga gazdagságánál fogva irodalomtörténetté kerekedik. Nemcsak a szegedi irodalom krónikájává, egyszersmind a magyar irodalom szegedi történetévé is. A földrajzi, a topográfiai szempont sokszor még az időrendnél is alkalmasabb, hogy megelevenítse a hely szellemét, az irodalmi élet gazdagságát. A szerző sikerrel kerüli ki a műfaj veszélyeit és ártalmait: a turista kiadványok szenzációhajhász felszínességét és álpátoszát, a lexikonszerű feldolgozás szárazságát, múzeumi dohoságát, a provinciális szemlélet aránytévesztéseit. Kommentárjait pontosság, alaposág, megbízhatóság jellemzi; a legendaosztató tudós racionalizmusa. Ugyanakkor megelevenítő erejű, élvezetes olvasmányok is. Nemcsak leíró jellegűek, hanem a hely hangulatát, líráját is érzékeltetik. Örvedtetesen sok a fotó (a kötet egyharmada!), nagyon találóak a *Juhász Gyula*-versidézetek (*Tömörkény utcájában*, *Április bolondja*, *Eltűnik egy ház* stb.), a gondolatmenetbe szőtt anekdoták (így a *Tisza Lajos* szobrával kapcsolatos, vagy „a két Pisták”). Értéktételei objektívak, a magyar s közép-európai irodalom értékrendjének megfelelően.

Péter László több szempontból is kiemelkedő munkát végzett e könyv megírásával. Nagy érdeme, hogy úttörőként tárta föl a szegedi irodalom közép-európai összefüggéseit. Nem mellőzte megemlíteni, hogy a piaristák gimnáziumában tanult a szerb-horvát irodalom több kiválósága, így *Lukijan Musički*, *Milovan Vidakovič*, *Joakim Vujič* és mások. Utánajárt, hogy a szegedi államfogházban töltötte büntetését például a szlovák *Hurban-Vajanský* vagy a román *Goga Octavian*. De dicsérendő a teljesítménye azért is, mert feladatát művelődéstörténeti tágassággal értelmezte. Mondandóját nem szűkítette le a szépirodalomra, hanem — például *Moholy Nagy László* és *Gergely Sándor* műterméről szólva, *Kálmány Lajos*, *Csefkő Gyula*, *Bálint Sándor* lakásait tárgyalva — összefoglalta a szegedi képzőművészet és néprajz jeles képviselőinek munkásságát is. A *Délmagyarország* régi szerkesztőségi épületének vagy a *Grünn Orbán* háznak leírásához szervesen kapcsolta *Erdei Ferenc* és *Révai József* szerkesztői tevékenységét, illetve a szegedi nyomdászat 19. századi történetét. Sok újat tudott mondani a magyar történelem nagy alakjainak szegedi tartózkodásairól is: így *Széchenyi* és *Kossuth* szegedi útjairól, a *Bălcescu—Kossuth* kézfogásról. Külön szint jelentenek a szerző publicisztikai állásfoglalásai; például az adósságok fölemlítése: *Kálmány Lajos* méltóbb emléke vagy az *Endre Béla* szülőházáról hiányzó *Juhász Gyula*-vers.

Nem elégszik meg a jelen leltározásával; a múltat is föltámasztja mögé. Szól a városrendezés során lebontott házakról: a Palánkban az *Arany Oroszlánról*, *Juhász*

Gyula Ipar utcai szülőházáról, Onozóné híres kocsmájáról, a József Attilát útba indító Koroknay-nyomdáról stb. Nemcsak a helyet tárgyalja: a hozzá fűződő irodalmat is; így — a Szeged az irodalomban témakörben — Móricz Zsigmond, a népi írók, Tamási Áron és mások szegedi irodalmi matinéit. Ha maradtak is a könyvben átfüggések — így Agnisi ángyó, a szegedi kufa többször említett alakja vagy a szegedi munkásotthon irodalmi eseményeinek megismétlése — a hely kultuszába különféle irodalomtörténeti korszakok rétegeződnek bele, ami magyarázza az olvasó különös élményét, a könyv megkapó atmoszféráját.

Péter László helyismereti munkája a városi tanács művelődésügyi osztálya kiadásában kétezer példányban jelent meg. Ebből következik, hogy rövidesen várható a második kiadása. Ennek reményében vetem föl: érdemes volna a könyvhöz — a turista dolgát tovább könnyítő — térképet, továbbá — az irodalomtörténetek igényeit szolgáló — jegyzetapparátust is csatolni.

GREZSA FERENC

Történelmi polémia regényben elbeszélve

FÉJA GÉZA: VISEGRÁDI ESTÉK

Minden nemzeti történelem részben mitológia; mitológikus méretekben látott és ábrázolt eseményekkel és hősökkel, a nemzeti múlt és a nemzeti sors nagy szimbólumaival. S ha a történettudomány hitelesen méri fel az események és hősök valóságos szerepét, hatását, a mítoszok nem okozhatnak zavart. Sőt talán szükség is van rájuk, a történelmi közösségek kohézióját gyakran erősítik, mint ahogy a modern nemzetek kialakulását is egy-egy nemzeti eredetmítosz segítette elő. A történetírásnak persze időről időre meg kell vizsgálnia őket, s el kell vetnie a tartathatatlanoikat, le kell hántania a megőrizhetőket elavult, káros vagy retrográd elemeit.

A magyar nemzeti mitológia legnagyobb és legnépszerűbb fejezete kétségtelenül az 1848–49-es forradalom és szabadságharc története. A 48-as „mítoszban” alighanem újkori történelmünk legfontosabb tapasztalatai és problémái sűrűsödtek; a magyar progresszió, a nemzeti függetlenség, a szomszédos népekkel való együttélés és a nemzeti önismeret megannyi feladata és akadálya lépett színre és kapott erőteljes jelképeket, részben a forradalom és szabadságharc eseményeiben, részben protagonistáiban. E jelképesse növekedett hősök és események között valóban van néhány, akit és amelyet sajátos mitológia, sőt az archaikus mítoszok evokálta szennvedély övez. Főleg két hős: egy államférfi és egy katona, Kossuth és Görgey.

Görgey Artúr hagyományos epitetonja az egymást követő nemzedékek tudatában az „áruló”. Valójában nemcsak a múlt század függetlenségi és nacionalista történetíróinál, hanem a felszabadulás utáni történetírásban is. És mindig csupán egy szűk értelmiségi kör, vagy pontosabban a közvéleménnyel dacoló tudósok és művészek egy szűkebb köre tagadta a rászórt vádakát, s mutatta meg egyéniségének és szerepének bonyolultabb ellentmondásait, amelyek a kategorikus minősítést lehetlenné teszik. Sőt e körben léptek fel olyanok is, akik „áruló” helyett „bűnbaknak” tekintették a tábornokot, akit a közvélemény áldozott fel a nemzeti illúziók és a nemzeti mitológia oltárán. Szűk volt ez a kör, ám a magyar szellemi élet kiváló képviselői alkották: Gyulai Pál, Arany László, Péterfy Jenő, Ignó, Hatvany Lajos, Pethő Sándor, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Sárközi György, Németh László — és most Féja Géza, aki új könyvével, a *Visegrádi estékkel* Görgey Artúr „táborába” állt, s a tábornok rehabilitációját sürgeti.